

מבוסס על לקו"ש יג/30 ואילך **חטא היוהרה: איך לעלות לגדולה ולהישאר בנאדם?**

שלושה מיליארדרים ערבים – סעודי, כווייתי וקטרי – יושבים בבית קפה בניו יורק. בשולחן הסמוך יושב יהודי והם מחליטים להשתחף על חשבונם. הסעודי אומר: "נשאר לי קצת כסף, אני הולך לקנות את סיטיבנק". הכווייתי אומר: "נשאר לי קצת כסף, אני לוקח לקנות את מייקרוסופט". הקטרי אומר: "נשאר לי קצת כסף, אני הולך לקנות את ג'נרל מוטורס".

היהודי לוקח לגימה מהקפה ואומר: "מצטער, לא מוכר..."

החלום של כולנו הוא להצליח, לפרוץ גבולות ולהגשים יעדים, אבל ההצלחה עשויה לגבות מחיר כבד. אנשים שמצליחים, מאבדים לעיתים את צלם האנוש והופכים להיות יהירים, שחצנים ובלתי נעימים.

אנחנו רואים את זה במערכות יחסים משפחתיות, בקהילה ובעבודה. אנשים שמתעשרים, מקבלים קידום או משיגים פרסום, עלולים לפתח עליונות כלפי בן/בת הזוג ולהרוס את מערכות היחסים שלהם, הם עשויים להתייחס בזלזול לחברי הקהילה ולרדות בעובדים. הבעיה הכי גדולה היא שזאת התפתחות טבעית והגיונית. ברגע שאדם עושה דברים טוב מאחרים - נוצר פער בינו ובין השאר. אם הוא נראה טוב מאחרים, עשיר יותר, יודע יותר ועושה כל דבר בצורה מושלמת – הוא פותח פער מהסביבה ולכן מפתח עליונות ויהירות כלפי השאר¹.

וכאן עולה השאלה איך לרכוש הצלחה ולהישאר בני אדם? איך להתקדם ולזכור מאיפה באת?

אנו רוצים לברר את הנושא דרך אחד הפסוקים המפורסמים בתורה שהוא ללא ספק, אחד התמוהים ביותר: בכל ההיסטוריה לא היה אדם שזכה להצלחה כמו משה רבינו. התורה אומרת עליו את התיאור הבלתי נתפס: "איש האלוקים" – אדם שחציו ומטה איש, חציו ומעלה אלוקים, שלוש פעמים עלה משה לשמים לארבעים יום והתקיים שם כאחד המלאכים. משה חולל ניסים עצומים באותה קלות שאנחנו פותחים את הברז. כשפעם אחת מישהו העז למרוד בו - הוא צנח עם כל משפחתו באדמה. משה היה יותר מלאך מבנאדם.

ובכל זאת, התורה מתארת אותו במילים מדהימות: "והאיש משה עניו מאוד מכל האדם אשר על פני האדמה". כן, משה הרגיש נחות מהמובטל בלי הידיים ששוכב על קרטון בתחנה המרכזית.

לא רק שמשה נהג כלפי אחרים בכבוד ולא התייחר על הסביבה, אלא הרבה יותר מכך: משה היה עניו **מכל האדם** - הוא הרגיש ברמה מסוימת פחות ראוי לציון מכל אדם אשר על פני האדמה. וזה דבר שאי אפשר להבין: מה יסוד הנחיתות הזו? מה פתאום משה הרגיש שווה פחות מכל אחד אחר?

מידת הענווה של משה באה לידי ביטוי בסיטואציה הקשה ביותר שאפשר לתאר. משה נבחן באתגר שהוא אולי הכי מרגיז ופוגע שעומד לפתחו של האדם ובכל זאת הפגין שליטה ואיפוק יוצאי דופן.

החלק האחרון של פרשת השבוע מספר על כך שמשה מינה שבעים נביאים לעזור לו בהנהגת העם. מתוך השבעים, שניים לא שלטו ברוחם והתנבאו בקול. הם חשפו את הסוד הנורא שמשה ימות

¹ זאת בנוסף לכך שהעיסוק של האדם בעצמו הוא מהותי ואינטנסיבי עד שפשוט קשה להיחלץ מזה. האנקדוטה הבאה מוכיחה זאת: רב מכובד היה פשוט אישיות מושלמת. גם תלמיד חכם, גם מסור לבני קהילתו וגם עניו ושפל שלא דרש לעצמו כלום. לפני מותו החליט לערוך לעצמו טקס הלוויה דמיוני כדי לראות כיצד בני הקהילה מסכמים את פועלו. הוא שכב על המיטה וראשי הקהילה עלו בזה אחר זה להיפרד ממנו. הראשון סיפר על הידענות המופלגת שלו. השני סיפר על המסירות המדהימה לכל אדם בכל שעה. והשלישי סיפר על האכפתיות למשפחה והיותו אבא מושלם.

כשהטקס הסתיים הוא קם מהמיטה ואמר: "היה יפה, אבל תכונה אחת שכחתם להזכיר: את הענווה שלי, לא סיפרתם עד כמה הייתי צנוע...". או כמו שמישהו אמר פעם: "בהתחלה הייתי גאוותן, עכשיו אני מושלם..."

במדבר ויהושע יהיה זה שיכניס את בני ישראל לארץ. בהמשך, התורה מספרת על מרים ואהרן שדיברו אודות "האישה הכושית אשר לקח", והתורה ממשיכה עם הפסוק "והאיש משה עניו מאוד".

מה רצף האירועים? מיהי "האישה הכושית"? ומה דיברו עליה? המפרשים הולכים בשתי גישות עיקריות ששתיהן מביאו לשיא את כושר האיפוק של משה. לפי גישה אחת, מרים ואהרן ביקרו את משה על שלקח לאישה את ציפורה שבאה ממדין והיית "כושית", כהת עור. מה שקרה הוא שאחרי שכולם שמעו שיהושע יהיה זה שיירש את משה ולא אחד הילדים שלו, החלו מרים ואהרן לדבר על כך שמשה לקח אישה שבאה ממדין ועם אימא כזו, אין פלא שילדיו לא יזכו לרשת אותו.

מרים ואהרן הוסיפו וטענו כי מן הסתם משה עשה זאת מתוך מודעות למעלתו ולכן חשב שהוא יכול לשאת כל אישה, ואולם הם טענו הרי גם אנחנו נביאים ובכל זאת לא הרשינו לעצמנו לוותר על הייחוס. מרים ואהרן התחנתו היטב, עם משפחות האצולה של עם ישראל: מרים התחנתה עם כלב בן יפונה, הנשיא השני של שבט יהודה, ואהרן התחתן עם אלישבע, אחות נחשון בן עמינדב, שהיה הנשיא הראשון של שבט יהודה. וכאן ממשיכה התורה ואומרת: "האיש משה עניו מאוד", הוא שתק ולא הגיב. למרות שאין דבר יותר פוגע מאשר עלבון בבני הזוג ובילדים שלנו, משה הגיב בשתיקה.

1. במדבר יב: ותדבר מרים ואהרן במשה על אודות האשה הכושית אשר לקח ... ויאמרו הרק אך במשה דבר ה'? הלא גם בנו דבר. וישמע ה': והאיש משה ענו מאד מכל האדם אשר על פני האדמה - **רבינו יוסף בכור שור** [תלמידו רבינו תם]: היו אומרים וכי לא מצא אישה מבנות ישראל שהלך ולקח מבנות הכושים שהם ערלים?! **ספר לשון חסידים בשם האמרי נועם מדזיקוב:** הם דבקו עצמם בטובים, אהרן לקח את אלישבע אחות נחשון בן עמינדב ובדק באחיה ומרים לקחה את כלב בן יפונה. ושפטו בדעתן אשר משה עשה כן מחמת שידוע כוחו הגדול ואין צריך לייחוס, ועל כן אמרו "הרק אך במשה דבר ה'?! הלא גם בנו דיבר" ועם כל זה הידרנו אחר הייחוס.

רש"י ומפרשים אחרים הולכים בדרך שונה. כנראה שהם אינם רוצים לומר גנאי כזה על מרים ואהרן שזלזלו בגיסתם, ולכן מפרשים שהכוונה הייתה הפוכה: מרים ואהרן התלוננו איך משה מרשה לעצמו לפרוש מציפורה ולפגוע בכבודה. מה שקרה הוא שאחרי שאלדד ומידד החלו להתנבא, אמרה מרים: "אשרי אלו ואשרי נשותיהן". בדיוק עמדה שם גיסתה, ציפורה, והיא אמרה: 'לא אשרי נשותיהן, אלא אוי לנשותיהן', משום שעכשיו הבעלים יפרשו מהן כמו שבעלי פרש ממני כדי להיות מוכן בקדושה ובטהרה לקריאה של הקב"ה. מרים הזדעזעה לשמוע את הצער של גיסתה² והלכה לזעוק עם אהרן על ההחלטה המשונה שקיבל משה, שהרי גם הם נביאים ולא התבקשו לפרוש מחיי אישות.

לפי הפירוש הזה, פירוש הביטוי "כושית" הוא הפוך, לשבח, זה לשון סגי נהור לחיבה והערכה.

ספרי זוטא יב: כיון שנתמנו הזקנים הדליקו כל ישראל נרות ועשו שמחה בשביל שעלו שבעים זקנים לשררה. וכיון שראתה מרים הנרות, אמרה אשרי אלו ואשרי נשותיהן. אמרה לה ציפורה: אל תאמרי אשרי נשותיהן אלא אוי לנשותיהן, שמיום שדיבר הקב"ה עם משה אחיך לא נזקק לי. מיד הלכה מרים אצל אהרן והיו נושאים ונותנים בדבר. אמרו גאווותן הוא משה, וכי דבר הקב"ה עמו בלבד?! כבר דיבר עם נביאים הרבה ועמנו ולא פירשנו מנשותינו. **תנחומא צו יג:** כושית בגימטרייה יפת מראה (736). **רש"י:** כאדם הקורא את בנו הנאה 'כושי', כדי שלא תשלוט בו עין רעה.

שוב משה שתק ולא אמר מילה. למרות שפקפקו בשיקול הדעת שלו בעניין הכי אישי ופרטי, כאן באה לידי ביטוי עוצמת הענווה שלו, עד כדי שהוא הרגיש בעניין מסוים נחות מכל האדם אשר על האדמה.

רמב"ן: והאיש משה עניו - להגיד כי השם קינא לו בעבור ענוותנותו כי הוא לא יענה על ריב לעולם ... ובמדרש ספרי ... שדיברו בפני משה ... אלא שכבש משה הדבר ולכן הזכיר ענוותנותו שסבל ולא ענם וה' קנא לו. **רש"י:** עניו - שפל וסבלן. **ראשית חכמה ריש שער הענווה:** מילת ענווה נגזרה מלשון עני ועינוי שהכוונה הוא ההכנעה. **אורחות צדיקים שער הענווה:** העניו הוא השומע חרפתו ואינו מגיב.

² בעבר הזכרנו שכוונתה של מרים הייתה עמוקה יותר: איך משה נמנע מפריה ורביה? העניין היה רגיש אצלה במיוחד, משום שבגיל 5 היא נזפה באביה על שפרש מאימה ותוצאה מכך **נולד משה רבנו עצמו**.

והשאלה העצומה היא: איך? כיצד אדם יכול לעמוד במדרגה רוחנית עצומה כמו שלו ועדיין לחוש שפלות עצמית בה "נפשי כעפר לכל תהיה"? ובקיצור: **מה הייתה תפיסת ההצלחה של משה?**

המאירי (חיבור התשובה עמוד 128) מחדד את השאלה הרבה יותר: השתיקה של משה רועמת נוכח העובדה שזה **לחלוטין לא היה האופי שלו**. זה לא שמשה היה בטבעו טיפוס כנוע ושתקן, ההיפך הגמור: משה היה **נועז, מהפכן ואסרטיבי**. התורה מספרת איך **כנער צעיר** הוא יוצא מארמון פרעה ורואה איש מצרי מכה איש יהודי ובלי לחשוב פעמיים הוא טומן אותו בחול. אחר כך הוא מעמיד במקום את דתן ואבירם שהיו "שני עברים נצים", ובהמשך הוא מגיע למדין ורואה את הרועים מתעמרים בבנות יתרו ומיד מתערב ומשקה את הבנות מים.

ובכל זאת משה מצליח לעשות את הבלתי ייאמן ולערוך הבחנה בין **כבודו האישי** ובין **טובת הציבור**: כשמדובר על טובת אחרים הוא אמיץ שבאמיצים, ואילו בכבודו האישי הוא כבש שבכבשים³.

ב. כמה שאלות נוספות עולות כאן: א. הענווה של משה היא כמעט **נגד דרך הטבע**, משום שהיהירות היא תוצאה טבעית מההצלחה. אדם שצומח במעמדו, הופך באופן ישיר למי שמרוכז בעצמו.

הנה ראייה חזקה: גדול הענווים בתקופת חז"ל היה הלל הזקן. שוב ושוב אנו לומדים על ההכנעה העצומה שהייתה בו. חז"ל אמרו: "לעולם יהא אדם ענוותן כהלל ולא קפדן כשמאי". עוד אמרו שההלכה נקבעת תמיד כבית הלל משום ש"נוחים ועלובים היו והיו מקדימים דברי בית שמאי לדבריהם". כך ידוע סיפור הגמרא (שבת לא) על שני האנשים שהתערבו אם אחד מהם יצליח לערער את הסבלנות של הלל. הוא ניגש להלל בערב שבת כשהלל לחוץ להכניס את השבת, ושאל שאלות משונות כמו למה הראש של הבבליים עגול והרגליים של האפריקנים רחבות? והלל פתח את הלב והשיבו בסבלנות.

ולמרות כל זאת, מספרת הגמרא כי כאשר התמנה הלל לנשיא, שאלו אותו שאלה והוא ענה לשואלים בזלזול כי היה להם ללמוד יותר טוב לפני שבאו לשאול אותו. התוצאה הייתה ש"חכמתו הסתלקה ממנו" והוא שכח בעצמו את המענה הנכון. כך שההרגשה העצמית היא תוצאה טבעית מהגדולה. ואם כן, הענווה של משה למרות הגדולה העצומה שזכה לה – הופכת להיות עוד יותר לא מובנת מאליה.

ב. שאלה נוספת: המשנה בסוף מסכת סוטה אומרת ש"משמת רבי יהודה הנשיא בטלה ענווה", קם רב יוסף שהיה ראש הישיבה בבבל ומוגדר בתור "סיני", אדם שהיה ה'גוגל' של דורו וידע את כל התורה כולה ואמר: אל תגיד שבטלה ענווה – כי יש אותי! והתמיהה ברורה מאליה.

2. גמרא סוף סוטה: משמת רבי בטלה ענווה ... אמר רב יוסף: אל תגיד ענווה כי יש אותי. חידושי אגדות מהרש"א: אין דרך החכמים להתפאר ולהשתבח במעלתם, ככתוב: יהלך זר ולא פיך.

ג. עוד הבחנה שראוי לשים לב אליה: התורה מגדירה את משה בתור "עניו", ואולם בפרקי אבות נאמר "מאוד מאוד הוא שפל רוח". מה עומק ההבדל בין עניו לשפל?

המאירי מחלק חילוק יסודי: שפלות היא תואר שיש בו **הקטנה עצמית, חולשה וכניעות**, ואילו ענווה היא מילה המתארת **עוצמה**. כך מוכח מגמרא במסכת ברכות: "לעולם יהא אדם עניו כמשה ושפל רוח כאהרן", שכן אהרן היה אדם כנוע שלא מרים את הקול, ולכן לא התקומם כנגד חוטאי העגל. ואילו משה היה נחוש ותקיף שלא היסס להפעיל כוח כשנדרש לכך. כמובן, יהודי צריך את שתי התכונות גם יחד, לפעמים זו נדרשת ולפעמים זו, אבל למעשה, כל אחד מהם הצטיין בעיקר באחת התכונות.

מאירי שם: שבחו רבותינו (ברכות נה) 'לעולם יהא אדם עניו כמשה ושפל רוח כאהרן', תתבונן איך הפרישו בין מידת הענווה ובין מידת שפלות הרוח, כי שפלות הרוח הוא מי שבאזניו שמע ובעיניו יראה דברים לא ראויים לעשותם והחריש ביום שמעו וביום ראותו ... לא יתגבר לבטל דעות נפסדות ולהתריס

³ מסופר שפעם ראה רבינו הזקן ספר מונח על הרצפה. רבינו הזקן הזדרז להרים את הספר ונישק וחיבק אותו בחום. אדם שהיה שם שאל איזה ספר זה? ורבינו ענה: "נועם אלימלך". שאל אותו אדם ומה הייחוס של מחבר הספר? ענה רבינו: אילו היית זורק את המחבר עצמו תחת השולחן – הוא היה מוחל על כבודו...

כנגד בעליהן כענין מה שבארנו באהרן [שלא התקומם כנגד חוטאי העגל]. ומן האמת כי גם היא מהמידות הנכבדות כמו שהזהיר על קניית שתי המידות ... כל אחת לפי המקום, לפי הזמן ולפי העניין.

ואם כן עלינו להבין את העניין לעומקו: מהי הענווה? וכיצד היא משתלבת עם עוצמה וערך עצמי בריא?

ג. בואו נתחיל עם מה היא **לא ענווה**. איזו תכונה נחשבת לשפלות של שקר: הבנה פשוטה גורסת שהדרך להשיג ענווה היא **להתכחש למעלות שלך**. לבטל את מה שהאלוקים נתן לך. כשבא אדם ומשבח דבר יפה שעשית, לומר בצניעות "אה, זה שום דבר, אין בי שום כישרון. כל אחד היה יכול לעשות את זה". חשיבה דומה היא זאת שטוענת שהאדם צריך **להתבונן עמוקות בחסרונות שלו**, לשבת עם עצמו בקביעות ולזכור עד כמה הוא חסר ערך בתחום הזה ונכשל בתחום ההוא וכו'.

ובכן, אף שאפשר למצוא גישה כזו בספרי מוסר קדומים, הבעל שם טוב טען שאין דבר מסוכן יותר בדורנו. מספיק אנשים מסתובבים עם תחושה שהם מחוץ למעגל, אנשים מתהלכים חלשים ונפחדים ומסופקים ביכולות שלהם ורק חסר לעורר ולהתבונן עד כמה אנו באמת לא יוצלחים.

אם כבר, הבעל שם טוב דיבר על כך שבדורנו צריך לדבר על ההיפך: על הצורך 'להתגאות', כלומר, לחדד את הערך של מעשינו והיכולת לפעול פלאות לפני ריבוננו של עולם.

3. כתר שם טוב קמה: רוב ענוותנותו של האדם גורם שנתרחק מעבודת ה'. שמצד שפלותו אינו מאמין כי האדם גורם על ידי תפילתו ותורתו שפע לכל העולמות, וגם המלאכים ניזונים על ידי תורתו ותפילתו. שאילו היה מאמין זה כמה היה עובד ה' בשמחה וביראה מרוב כל... האדם ראוי לשים לב כי הוא 'סולם מוצב ארצה וראשו מגיע השמימה' וכל תנועותיו ועסקיו ודבורו עושה רושם למעלה.

הנה סיפור מצוין: האדמו"ר רבי דוד מטאלנא היה מגדולי מאורי החסידות בראשית התייסדותה. כשעלה על כס האדמו"רות, נכנס חסיד עשיר והעניק לו סכום כסף מכובד כפדיון נפש. רבי דוד שאל למה כל כך הרבה? העשיר ענה כי כך נהג לתת גם לאביו של רבי דוד, הצדיק רבי מרדכי מטשרנוביל. ביטל רבי דוד את ההשוואה ואמר אבי היה מלאך אלוקים ואילו אני אדם פשוט שעלה לגדולה. שמע את זה הגביר ולקח את הכסף. הוא רצה לתת לאדם גדול ולא לאיש פשוט.

אמר רבי דוד: מכאן למדתי שלא צריך להגזים עם מידת הענווה...

והאמת היא שזה גם לא עובד. כמה שהאדם יחשוב שהוא גרוע ונחות, בסופו של דבר, הוא ירגיש שהאחרים הם אפילו נחותים ממנו... שהרי הם לא יודעים אפילו שהם נחותים... מכאן נולד ז'אנר הבדיחות על ה'כאילו ענווים'. כמו אותו בחור גאוותן שלא מצא שידוך, משום שאף אחת לא הייתה מספיק טובה עבורו. שלחו אותו לישיבה של בעלי מוסר להשתלם במידת הענווה, ואחרי שחזר, הציעו לו שוב את אותה נערה שהוצעה לו אז. אמר הבחור בזלזול: קודם שהייתי רק תלמיד חכם, היא לא הייתה טובה עבורי, ועכשיו שאני גם עניו – אתם מציעים אותה שוב?⁴

אז ענווה אינה התכחשות למה שאתה, ואם כן איך בכל זאת מצליחים לדחות את הגאווה?

בספרי הקדמונים ובכתבי אדמו"ר חב"ד מצאנו שני ביטויים לענווה, שתי התבוננויות שאדם חייב לשים תדיר מול עיניו, אם כי העניין הראשון שייך יותר למושג "שפלות" והשני הוא ה"ענווה" המזוקקת.

ד. הגמרא מספרת (בבא בתרא י"ב) על יוסף, הבן של רבי יהושע בן לוי שחלה במוות קליני. במשך ימים הוא פרפר בין שמים לארץ ושב והתעורר. שאל אותו אביו מה ראית למעלה? ענה: עולם הפוך

⁴ מספרים על ישיבה בה היו הגאונים נכנסים לחדר, מתכסים בטלית ואומרים לעצמם: "אני כלום, אני גורנישט". הגיע בחור חסיד לץ, התיישב ביניהם והצטרף: "אני כלום, אני גורנישט". הרים אחד הענווים את הטלית ואמר: "עוד אחד שהוא כלום, רק אתמול הגיע לכאן והוא כבר נהיה כלום... צריך לעבוד קשה לפני שנהיים כלום..."

ראיתי. אנשים שכאן למטה הם קטנים – למעלה הם נחשבים גדולים. ואילו אנשים שכאן למטה הם גדולים שם אינם נחשבים כלום.

הגמרא הזו מעבירה מסר כביר: לא כל דבר נבחן במושגים של הצלחה ופרסום. יש אנשים שלא זכו להצלחה ובכל זאת הם גדולים הרבה יותר מאלו שזכו להצלחה. העובדה שאדם פשוט שורד את הקשיים והניסיונות שלו, למרות שאין בו את הכוח והעוצמה של משה, הופכת אותו **ליותר גדול ממשה**⁵.

וזאת דרך ראשונה להשיג ענווה: לזכור את היופי הייחודי של האדם העומד לפניך, ולהבין כי אף שאין בו את המעלות שלך, אבל יש בו מספיק מעלות אחרות שאולי הופכות אותו לגדול ממך. כך מסופר בספר חובת הלבבות (שער הכניעה פרק י) על רב שצמח מאוד ורבים התדפקו על דלתו. פעם שאל אותו אחד מחבריו איך זה שאנשים דבקים בך? ענה לו: אני מביט בהערצה בכל אדם שנכנס אלי ומאמין שיש בו משהו שאין בי. אם נכנס אלי איש עשיר, אני אומר לעצמי תראה אדם שמתנסה בניסיון העשירות ובכל זאת נשאר ירא שמים. אם נכנס אדם עני, אני אומר תראה איש אומלל שהכל הולך נגדו ובכל זאת מאמין בתמימות בה. אם נכנס איש חכם, אני אומר תראה אדם פיקח שהיה יכול למרוד ובכל זאת מכניע את שכלו, וכן הלאה.

זאת בדיוק העצה שנותן הרמב"ן באגרת הרמב"ן המפורסמת כדי להשיג ענווה:

4. אגרת הרמב"ן: אפרש לך איך תתנהג במדת הענוה ... כל אדם יהיה גדול ממך בעיניך. אם חכם או עשיר הוא ממך – עליך לכבדו, ואם רש הוא ואתה עשיר או חכם ממנו – חשוב בלבך כי אתה חייב ממנו והוא זכאי ממך, שאם הוא חוטא, הוא שוגג ואילו אתה – מזיד [משום שאתה חכם ממנו].

בכך מבאר האדמו"ר האמצעי, בנו של בעל התניא, את סוד הענווה של משה רבינו "מכל האדם אשר על פני האדמה". הכוונה היא שמשה הרגיש נחות וצנוע ביחס לדור שלנו, דעקבתא דמשיחא, שאנו שרויים בהסתר פנים אלוקי ללא התגלויות רוחניות, ובכל זאת יהודים דבקים ביראת שמים במצוות ה'.

תורת חיים שמות סד, ב: והאיש משה עניו מאוד מכל האדם - לפי שראה בנשמות שבעקביים דוקא שיש בהם יתרון מעלה מנשמתו ... כי הוא ידע והכיר שיש בסוף מה שאין בראש, משום דנעוץ תחילתן בסופן, שהראש מקבל מן הסוף, דלפי זה יש בנשמות דעקביים יתרון אור ומעלה שאין בנשמת משה.

ואולם כמדומה שהתפיסה הזו שייכת יותר ל"שפלות" מאשר ל"ענווה", ויש סכנה בכך שאדם ירבה בחשיבה כזו, משום שהיא בסופו של דבר מקטינה ומחלישה ועלולה לשכנע שבאמת אין בך את הכוחות להצליח. ולכן אדמו"ר חב"ד הדגישו בדרך כלל גישה אחרת, שהיא הפוכה מכל מה שנאמר עד כאן: **דווקא מודעות האדם לעצמו ולכוחותיו היא זאת שמעוררת ענווה אמיתית.**

ה. נפתח עם סיפור יפה: האדמו"ר הראשון בשושלת החסידות "גור", היה החידושי הרי"ם, רבי יצחק מאיר אלתר, תלמידו גיטו של האדמו"ר הגדול מקוצק. החידושי הרי"ם היה ענק בדורו, תלמיד חכם

⁵ **דוגמה לכך:** בליל יום הכיפורים הרגיש הצדיק מברדיטשוב קטרוג מתעורר על ישראל. הוא הפך בדעתו למצוא זכות אשר תטה את תנועת המאזניים ויצא לסיבוב בין בתי העיירה. הצדיק נכנס לאחד הבתים וראה אישה צעירה מתפללת לבדה. היא נחרדה לראות את הצדיק ופרצה בבכי. מעת לעת היה הצדיק נכנס לבתי התושבים להוכיח אותם על חטאיהם והיא הייתה בטוחה כי רבי לוי יצחק בא לבקר אותה על מעשיה. היא בכתה: "רבי, תאמין לי שאינני מוצאת מנוח מאז אותו מעשה. כבר התחננתי וביקשתי מחילה מה' למרק את חטאי". הצדיק ביקש להבין על מה מדברת. "ההורים שלי היו גרים בכפר קטן סמוך לכאן והתפרנסו ממחלבה שהייתה שייכת לפריץ, אדון הכפר. הם נפטרו כשהייתי נערה בת 17 ואני נשארת לבדי בלי כתף תומכת. בתמימותי הלכתי אל הפריץ וביקשתי להמשיך את הסדר החכירה. הפריץ החל לדבר על המחירים, ופתאום הבנתי שהוא מכוון לדברים אחרים לגמרי. הוא ביקש ממני לבוא לעתים קרובות ואני נחרדתי. ניסיתי להסביר כי אני נערה יהודייה, אך הוא ביקש לאחוז לפחות בשיער שהשתלשל מראשי, ולפני שהספקתי להוציא הגה, כך עשה ונתן נשיקה על השיער. נמלטתי בזעזוע מביתו, עזבתי את הכפר ועברתי לכאן. "מאז אותו יום, אינני מוצאת מנוח לנפשי. אני חשה אשמה בכך שאפשרתי לו לטמא את שערותי. לקחתי מספריים וגזרתי אותן והנה, היא צעקה, תלתל אחד נשאר לי מאז ובכל פעם שלבי מתמלא צער על רוע מזלי, אני מוציאה את התלתל ומצדיקה דין שמים". ניגב הצדיק דמעה מעינו ואמר: "ריבונו של עולם, אם עם ישראל צריך זכויות, קח את התלתל של הנערה הפשוטה והתמימה הזו והנח אותו על כף המאזניים..."

עצום שהפך את החסידות שצמחה בעיר הקטנה "גורא קלוורייא" בפולין לקהילה גדולה, ואולם באופן אישי הוא היה אדם למוד סבל. 12 מתוך 13 ילדיו נפטרו ונותרה רק בת אחת בשם אסתר. אחרי פטירתו החליטו החסידים למנות את נכדו היחיד, רבי יהודה לייב אלטר, שנודע בתור השפת אמת.

השפת אמת היה אז נער צעיר בן 19 וסביבו היו חסידים מלומדים שגילם היה פי ארבע משלו. פעם נכנס אליו אחד החסידים המבוגרים ושאל בפליאה, מאיפה אתה לוקח את הביטחון העצמי להנהיג אנשים שיכולים להיות סבים שלך? תלמידי חכמים דגולים שעוד הסתופפו תחת שולחן הטהור של רבי מנדלי הגדול מקוצק? השפת אמת ביקש להשיב בסיפור:

קבוצה של מטפסי הרים אמיצים החליטו לטפס את ההר הגבוה בעולם, האוורסט. אחרי הכנות של חודשים הם פתחו במסע והוא היה קשה ממה שתיארו. חלקם התייאשו, חלקם איבדו חמצן בדרך ומתו, ורק בודדים מהם הצליחו להגשים את החלום ולהגיע אל היעד. הם הניחו את הרגליים על הפסגה ומתחו את החזה בהרגשה שצלחו יעד שאיש לא יכול לעמוד בו. אבל אז נדהמו: מול עיניהם עבר ילד קטן וטייל על פסגת ההר. זאת הייתה מכה ליוקרה שלהם, אם הוא יכול - כל אחד יכול.

"איך הגעת לכאן", שאלו המומים. הילד חייך ואמר: "לא הגעתי לכאן, נולדתי כאן..."

הרמז לאותו חסיד היה ברור: לא טיפסתי למשרת האדמורו"ת, נולדתי לתוכה... אבל בהקשר שלנו אפשר לומר שהשפת אמת רמז לעוד משהו: **המשרה הזו לא שלי, קיבלתי אותה במתנה מהקב"ה**. זה לא שעברתי תהליך או עשיתי משהו כדי לזכות בגדולה העצומה הזו, אלא פשוט נבחרתי על ידי הקב"ה וכמו שהוא בחר בי – הוא היה יכול לבחור בך.

וזאת מהות הענווה המזוקקת: הצניעות של משה רבינו לא נבעה מטשטוש הגדולה שלו, להיפך, הוא היה מודע לה לחלוטין, ודווקא בגלל זה הוא ידע שגדולה כזו היא רק **מתנה מלמעלה**. אדם אינו יכול להשיג בכוחות עצמו תפקיד כזה, אלא אפשר רק להיבחר אליו. זה לא שלו⁶, אלא הוא רק שליח שמחזיק בפיקדון מתנה עצומה ומהממת שקיבל לידיו. למה הדבר דומה? משה רבינו הרגיש כמו שליח שקיבל חבילת יהלומים להעביר ממקום למקום. אותו שליח יהיה חף מגאווה, משום שהוא יודע שהיהלומים אינם שייכים לו, הוא רק שליח להעביר אותם לידם.

קעת נוכל להבין את השאלה הגדולה ששאלנו קודם, כיצד רב יוסף אומר בסוף מסכת סוטה: "אל תיתני ענווה דאיכא אנא". שכן ענווה אין פירושה טשטוש הגדולה שלך, להיפך: פירושה הוא **אדם שיודע את הצלחותיו - אבל מייחס אותם לקב"ה**, ולכן רב יוסף אמר: אל תאמר שחלפו הענווים מהעולם, משום שאני מכיר טובה, אני שייך לאלה שיודעים שכל מה שהשגתי היה רק ברכה של סייעתא דשמיא.

פעם שמעתי תוספת נוראה לרעיון החסידי הזה: האמת היא שלא היה אדם כמו רב יוסף שידע שכל מה שהשיג בחייו היה מתנת אלוקים. הגמרא מספרת (נדרים מא) שהוא התעוור ושכח את כל תלמודו. עד שפעם חזר אב"י רעיון תורני מסוים ורב יוסף שאל מי אמר את הרעיון הזה, ואב"י השיב לו בעצב: אתה לימדת אותנו את הסוגייה ושכחת. כך שמי כמותו ידע שכל מה ששיג האדם בחייו, זו בחירה מלמעלה וכמו שהדברים באו יכולים ח"ו ללכת, ולכן אמר רב יוסף שנשאר עוד ענווים כמותו בעולם.

ואולם עדיין אין זה מספיק: אם הענווה של משה רבינו נבעה רק מהכרת הטוב על מה שזכה, מדוע הרגיש **פחות** מכל אדם? היה עליו להרגיש **שווה** לכל אדם?

האמת היא שהענווה של משה שילבה עוד תובנה עמוקה, חריפה עוד יותר מכל מה שאמרנו עד כאן: משה ידע שכישרון הוא לא רק זכות, הוא **אחריות**. הוא מחייב. כישרון הוא משימה, הוא הגדרת תפקיד, הוא ארגז הכלים שקיבלת מהאלוקים כדי להגשים את מטרת חייך, **וככל שהכישרון גדול יותר כך הציפיות ממך גדולות יותר**, ולכן משה הרגיש פחות מכל אחד, כי הוא חשש שאולי אינו ממצה את הכישרון. אולי אדם אחר היה עושה עם הכוחות הללו יותר ממנו.

במשפט אחד: **משה ידע שככל שאלוקים נותן יותר – הוא גם מצפה לראות עשייה משמעותית יותר**.

⁶ ראו שבת פט שהשטן שאל את משה איפה התורה? ומשה ענה: "מי אני שנתן לי הקב"ה תורה?! חמדה גנוזה שאתה משתעשע בה בכל יום ואני אחזיק טובה לעצמי?!". התורה הייתה בידו ועדיין לא הרגיש שהיא שלו.

וזאת הנקודה המהותית הנוגעת לכולנו: לכל אחד נתן הקב"ה כישרון כשלהו, יכולת השפעה כלשהי, וכאן עולה השאלה האם אנו מודעים לכך שעלינו להיות אסירי תודה? ויותר מזה: האם אנו מבינים את משמעות היכולת? מהי מחייבת? האם אנו עושים כל שביכולתנו כדי להצדיק את המתנה שקיבלנו?

הנה דוגמה מהגמרא: זה היה אחרי חורבן הבית השני. ירושלים הייתה הרוסה וחרבה ותושביה חיו בעוני משפיל. רבן יוחנן בן זכאי יצא עם תלמידיו מהעיר ולפתע ראו אישה צעירה רוכנת על הארץ ומנקה גללי בהמה. הם התקרבו אליה ורבי יוחנן צעק שזה לא יאומן. אי אפשר להעלות על הדעת שאישה כזו עובדת בעבודה משפילה כזו. היא הייתה בתו של נקדימון בן גוריון, העשיר האגדי של ירושלים ורבי יוחנן סיפר בכאב שהוא זוכר את החתונה שלה: אבא שלה הבטיח לה מיליון דינרי זהב עבור "תוספת כתובה" וכעת היא התדרדרה לעבודה כזאת.

רבי יוחנן שאל אותה לאן הלך הכסף של האבא? היא השיבה בביטוי הירושלמי: "מלח ממון – חסר". כלומר, מי שרוצה למלוח ולהעשיר את ממונו – שייחסר ממנו לצדקה ואילו אביה לא נתן מספיק צדקה ונענש. שואלת הגמרא, הרי מסופר שהשטיחים שהיה צועד עליהם, היו נמסרים מיד למטרות צדקה ומה הכוונה שלא נתן מספיק?

עונה הגמרא חמש מלים (כתובות 10, ב): "כדבעי ליה למעבד – לא עבד". הוא אמנם נתן הרבה, אבל זה היה מעט ביחס ליכולות האגדיות שקיבל מהאלוקים ולכן נענש.

אם כן, אדם גדול אינו מתעלם מהכישרונות שלו ואינו מטשטש אותם, להיפך, הוא מקפיד לזכור אותם היטב, ודווקא לכן מתמלא ענווה: ראשית הוא יודע שבחרו בו, מישהו הניח לו את הכתר על הראש, ושנית, התפקיד עצמו ממלא אותו ענווה. הכישרון הוא זה שגורם לו להבין מה מונח על הכתפיים שלו.

ליקוטי שיחות יג/30: למרות שמשה רבינו ידע את הטוב שלו שהוא גבוה במעלה מכל אדם, מכל מקום היה עניו מכל אדם, מפני שידע אשר כל מעלותיו הוא מה שניתן לו מלמעלה... וחשב שאילו היו הכוחות הללו אצל אדם אחר, היה ג"כ במדרגה זו, ואפשר שהיה מגלה את הכוחות יותר ממנו. וזהו שאמר רב יוסף 'אל תיתני ענווה דאיכא אנא', משום שהעניו באמת הוא איש המעלה ויודע ומכיר את ערכו, וביחד עם זה אינו מחזיק טובה לעצמו לפי שידוע שהכוחות והחושבים שלו ניתנו לו מהקב"ה.

הסיפור הבא ממצה את הרעיון כולו: ישנו וידאו שאדם מסוים עובר לפני הרבי, והרבי שואל אותו האם פעל משהו בעניין החינוך עליו דיברו בעבר? אותו אדם נעצר ואינו מאמין למה ששמע. הוא אומר: "רבי, אתה מדהים, זה היה לפני 19 שנה וכל כך הרבה אנשים עברו לפניך מאז ואתה עדיין זוכר על מה דיברנו". הרבי מביט בו ישירות ואומר: "מה ייצא לקהילה שלי מזה שאני מדהים...".

הרעיון הוא שכישרון הוא לא רק זכות, הוא בעיקר אחריות, וככל שגדול הכישרון – כך גדולה הציפייה והתביעה לממש את היכולת הזו. ולכן משה היה עניו מכל האדם, משום שהידיעה אודות מה שהופקד בידו, גרמה לו לחוש קטנות הדעת מול היכולת האינסופית לממש את הפוטנציאל האדיר.

**כתיבת הדרשות והשיעורים והפצתם באופן חופשי
מתאפשרת בתמיכתם של שלוחי הרבי ברחבי תבל**

**ובחסותו האדיבה של הנגיד החסידי
ר' שניאור ורעייתו יוכבד שיחיו מינסקי
להצלחה רבה בכל ענייניהם
ולעילוי נשמת מרת
שיינא בעשא בתיה בת יוסף דב**